

İTTİHADCILAR VE MAKEDONYA İHTİLAL KOMİTELERİ: İTTİHAD VE TERAKKİ HÜKÜMETİNİN BAŞLAMASINA KADAR İLİŞKİLER, PAZARLIKLAR VE SONUÇLARI

Mehmet HACISALİOĞLU

1877-78 savaşındaki ağır yenilgiden sonra Osmanlı devleti'nin elinde kalan Rumeli vilayetlerinde (Edirne, Selanik, Manastır, Kosova, İşkodra ve Yanya) artık belirli bir hıristiyan halkın çoğunluğu sözkonusu olmayıp devlete sadık müslüman teba nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Bununla birlikte bu topraklar Balkanlarda yeni doğmuş milli devletlerin etkileri günümüze kadar sürecek irredentist paylaşım mücadelelerine sahne olacaktır.

1878'de otonomi elde ettikten sonra 1885'te Doğu Rumeli vilayetini ilhak ederek sınırlarını genişleten Bulgar prensliği, özellikle Selânik vilayetini, Manastır ve Kosova vilayetlerinin de bir kısmını kapsayan ve antik ismine dayanılarak "*Makedonya*" diye adlandırılan bölgeyi¹ ve Edirne'yi milli sınırlarına dahil etmek istiyordu. Öte yandan Yunanistan yine antik ismine dayanılarak Epir diye adlandırılan Yanya vilayetini ve Makedonya'yı, Sırbistan ise Sırp tarih ve kültürünün beşiği olarak gördüğü Kosova ile stratejik açıdan önemli liman şehri Selanik'i de kapsamak üzere Makedonya'nın önemli bir kısmını ele geçirmek arzusundaydı. Henüz bir devlet kuramamış olan Arnavutlar, Arnavutluk bölgesinin yanında çoğunluk bakımından Arnavutlardan meskûn Kosova bölgesini ve Makedonya'nın

¹ *Makedonya* (*Makedonia*, *Macedonia*) Balkanların Osmanlı egemenliğine geçişinden itibaren artık ne coğrafi ne de idari anlamda kullanılmayan antik bir isimdir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da Osmanlı devletinin Balkanlardaki topraklarının bir kısmını tarif etmek için yeniden kullanılmaya başlandı. Yeşilköy (San Stefano) anlaşmasıyla "Büyük Bulgaristan"a verilip Berlin anlaşmasıyla bazı reformlar yapılması şartıyla tekrar Osmanlı devletinin yönetimine verilen bölge için gerek Balkan ülkelerinde gerekse Avrupa'da sürekli kullanılan bir isim haline geldi. Fakat Osmanlı devleti ayrılıkçı içeriğinden ötürü *Makedonya* kelimesini idari veya coğrafi bir isim olarak kabul etmeyip bu çekimli bölge için "vilayet-i selase" terimini kullanmayı tercih etti.

Arnavutların yaşadığı kısımlarını, örneğin bugünkü Tetovo, Üsküb vs., ileride kurulacak Arnavutluk devletine dahil etmek düşüncesindeydi.²

Makedonya Meselesi

Makedonya hem Bulgar, hem Yunan, hem Sırp ve hem de Arnavutların hak iddia ettiği bir bölge olduğundan öncelikle bu bölgenin nüfus durumuna bir göz atmak gerekiyor. 20. yüzyılın başlarında Makedonya'nın nüfusu hakkında her tarafın siyasi iddialarına uygun pek çok istatistik yayınlandı. Gerek Bulgar, gerek Yunan ve gerekse Sırp tarafı çoğunluğun kendisinde olduğunu iddia ediyordu.³ Müfettiş-i umumi Hüseyin Hilmi Paşa'nın 1904'te dini ölçütleri esas alarak yaptığı resmi nüfus sayımının sonucuna göre Makedonya'yı da içine alan *vilayat-i selase*'de 1 508 507 müslüman, 896 497 Bulgar ekzarhlığına bağlı ortodoks, 307 000 Rum patrikhanese bağlı ortodoks, 100 717 Sırp, 99 000 Ulah yaşamaktaydı.⁴ Fakat bu nüfus sayımı Makedonya olarak kabul edilen bölgenin dışında Arnavutların yoğun olarak bulunduğu bölgeleri de içermesi ve sırf din ve kiliseye dayalı ölçütlere göre (millet sistemine göre) yapılmış olması nedeniyle Makedonya için rekabet eden Bulgar, Yunan ve Sırp tarafınca kabul görmedi. Makedonya'nın nüfusuyla ilgili elimizde kesin bir istatistik bulunmamaktadır. Fikret Adanır'ın yaptığı istatistik analizine göre Makedonya nüfusunun dil kriterine göre yaklaşık % 40-50 kadarlık kısmı Slav kökenliydi (Bulgar, Makedonyalı-Slav, Sırp vs.). Türkçe konuşan halk ikinci büyük grubu oluşturmakta ve bunları her ikisi de

² Balkan devletlerinin kuruluşu ve takip ettikleri millî hedefler için bkz. Edgar Hösch, *Geschichte der Balkanländer. Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*, (1. baskı 1988), 4. Baskı, Münih 2002; Mathew Smith Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923. A study in international relations*, (1. baskı 1966), Londra 1983; Charles-Barbara Jelavich, *The Establishment of the Balkan national states, 1804-1914*, Londra 1977; Dimitrije Djordjevic, *Révolutions nationales des peuples balkaniques, 1804-1914*, Belgrad 1965; İliber Ortaylı, *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*, İstanbul 1983; Peter Bartl, *Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhängigkeitsbewegung (1878-1912)*, Wiesbaden 1968.

³ Bulgar tarafının esas aldığı nüfus iddiası için bkz. Vasil Kınçov, *İzhrami protzvedeniya* [Soçilmiş eserler], cilt 2, Sofya 1970, s. 590. Yunan tarafı için bkz. Cleanthes Nicolaitides, *Macedonien. Die geschichtliche Entwicklung der mazedonischen Frage im Altertum, im Mittelalter und in der neueren Zeit*, Berlin 1903, s. 25-28; V. Colocotronis, *La Macédoine et l'Hellénisme, étude historique et ethnologique*, Paris 1919, s. 617-618; Konstantinos A. Vakalopoulos, *Neótourkoi kai Makedonia (1908 - 1912)* [Jöntürkler ve Makedonya (1908-1912)], Selanik 1988, s. 132-135. Sırp tarafının nüfus iddiaları için bkz. Spiridon Gopçević, *Makedonien und Alt-Serbien*, Viyana 1889, s. 501-503. Bulgar, Sırp ve Yunan taraflarının Makedonya'nın nüfusuyla ilgili iddiaları için ayrıca bkz. Kemal H. Karpat, *Ottoman population 1830-1914. Demographic and social characteristics*, Madison, London 1985, s. 50; A. I. Krainikowski, *La Question de Macédoine et la Diplomatie Européenne*, Paris 1938, s. 316-319.

⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt 1, bölüm 1, (1. baskı 1940), 3. baskı, Ankara 1983, s. 164.

yaklaşık aynı büyüklükte olmak üzere Rumlar ve Arnavutlar takip etmekteydi. Sırasıyla Ulahlar, Yahudiler ve Çingeneler (Kıbtî / Roma) geri kalan halkları oluşturmaktaydı. Fakat din itibarıyla nüfusun yaklaşık yarısının hıristiyan diğer yarısının müslüman olduğu kabul edilmekte.⁵

19. yüzyılın sonlarından itibaren Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan iddialarını uygulamaya koyabilmek amacıyla Makedonya'da çok yönlü bir propaganda çalışmasına başladı. Osmanlı millet sisteminin sağladığı haklar çerçevesinde Rum ortodoks patrikhanesi, 1870'de kurulan Bulgar ekzarhlığı ve konsolosluklar vasıtasıyla Sırp hükümeti öğretmen ve ders kitapları ilgili ülkelerden sağlanan çok sayıda cemaat okulu açarak bölgedeki hıristiyan halkı Yunan, Bulgar ve Sırp milli kimliğine kazanmak için ateşli bir rekabete başladı. Her ne kadar Bulgar ekzarhlığı ve Rum ortodoks patrikhanesi arasındaki Osmanlı hükümetini de uzun süre meşgul eden rekabet ve düşmanlık daha ekzarhlığın kuruluşundan önce başlamış ise de Makedonya'da yeni ve tehlikeli boyutlar kazanmıştı. 19. yüzyılın sonlarında Makedonya'da silahlı komiteler kurulmaya başlandı ve bunun ardından ekzarhlık ve patrikhane tarafları arasındaki bu çekişme silahlı çatışmalar ve tehdit yoluyla halkı kendi tarafına kazanma şekline dönüştü. Bunun sonucunda Makedonya'da tabiri caizse "*kurtarılmış bölgeler*" oluşturulmaya başlandı. Bu mücadele özellikle 1904'ten sonra Yunan ve Sırp hükümetlerinin ekzarhlık taraftarı harekete karşı çete hareketlerini yeniden örgütleyip güçlendirmesiyle büyük bir hız kazandı.

Makedonya Meselesi yalnızca Osmanlı hükümetini ve Balkan milletlerini ilgilendiren bir sorun olmayıp "*Şark Meselesi*" çerçevesinde zamanın büyük devletlerinin de gerek belli tarafları desteklemek ve gerekse Osmanlı devleti ile ilişkilerinde yararlanmak şeklinde aktif rol oynadığı bir sorun idi. Bu sorunla en çok ilgilenen Rusya ve Avusturya'nın inisiyatifıyla ve diğer büyük devletlerin onayıyla 1903'te *Mürzsteg Reform Programı* Makedonya'yı içeren "*vilayat-i selase*"de uygulamaya konuldu. Buna göre bu üç vilayet bir "*genel vali*" (müfettiş-i umumi Hüseyin Hilmi Paşa) tarafından büyük devletlerce görevlendirilen sivil ve askerî görevlilerin de yardımıyla reforme edilecek ve bölgedeki kargaşalığa ve şikâyetlere bir son verilecekti.⁶

⁵ Fikret Adanır, *Die Makedonische Frage. Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908*, Wiesbaden 1979; aynı eserin Türkçe çevirisi, *Makedonya Sorunu. Oluşumu ve 1908'e kadar gelişimi*, çeviren İhsan Catay, İstanbul 2001, s. 8-12.

⁶ A. Schopoff, *Les réformes et la protection des Chrétiens en Turquie 1673 -1904: Firmans, Bérats, Protocoles, Traités, Capitulations, Conventions, Arrangements, Notes, Circulaires, Règlements, Lois, Mémoires, etc.*, Paris 1904, s. 574-576; G. Todorovski, *Makedonskoto praznaniye i reformite vo Makedoniya (od diplomatskata istoriya na makedonskiot narod)* [Makedonya sorunu ve Makedonya'da reformlar (Makedonya halkının diplomasi tarihinden)], Üsküb 1989, s. 141-143.

Böylelikle bu bölge Osmanlı devleti içinde özel bir statü kazanmış oluyordu. Fakat reform programından beklenen sonuçlar alınamadı ve Makedonya'daki farklı taraflar arasındaki çatışma hızlanarak devam etti.⁷

Jön Türk Hareketi

Jön Türk hareketine gelince, 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan bu hareketin amacı Osmanlı devletinin reform yoluyla çöküşünü önlemektir. Esasen Osmanlı milliyetçiliği fikrini temsil eden Jön Türkler II. Abdülhamid yönetimine karşı özellikle Osmanlı dışındaki merkezlerde ve kısmen ayrı gruplar halinde yazılı propaganda faaliyetleriyle uğraşıyorlardı. Hareketin başlangıcından itibaren Osmanlı devletinin karşı karşıya bulunduğu diğer sorunlar gibi "Makedonya Meselesi" ile de yakından ilgileniyorlar ve Makedonya'da faaliyet gösteren ayrılıkçı komitelerle bağlantı kurmaya ve bu komiteleri Jön Türk hareketine kazandırmaya çalışıyorlardı. Fakat Jön Türkler 1906'ya kadar Makedonya'daki olayların gidişatına ne fikren ne de fiilen bir etkide bulunamamışlardı. 1906'da Selânik'te Makedonya'daki çetelerin takibiyle görevli Osmanlı subaylarının da dahil olduğu ve daha ziyade Makedonya şartlarında doğmuş müslüman tepkisinin bir ürünü olarak görebileceğimiz *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* kuruldu. Bu cemiyet 1906'da Paris'te *Terakki ve İttihad Cemiyeti* adı altında yeniden teşkilatlanan Ahmed Rıza Bey'in önderliğindeki merkezîyetçi örgüt ile 1907'de birleşerek Makedonya'da Jön Türk hareketi teşkilatlanmaya başladı.⁸ Böylelikle Jön Türk - Makedonya Meselesi ilişkisinde yeni bir evre başlamış oldu.⁹

⁷ Makedonya Meselesi'nin Jön Türk ihtilaline kadarki gelişimi için bkz. Fikret Adanır, *age*; Gül Tokay, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, İstanbul 1996; Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid devrinde Makedonya Meselesine dair", *Osmanlı Araştırmaları*, 9 (1989), s. 77-99; Mahir Aydın, "Arşiv belgeleriyle Makedonya'da Bulgar çete faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, 9 (1989), s. 209-234; Bulgar tarafının Makedonya'da örgütlenmesi için bkz. Hristo Silyanov, *Orvoboditelnie borbi na Makedoniya* [Makedonya'nın bağımsızlık mücadelesi], 2 cilt, (1. baskı 1933, 1943), 2. baskı, Sofya 1983; Rum tarafının Makedonya'da örgütlenmesi için bkz. Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, (1. baskı 1966), 2. baskı, Selânik 1993; ayrıca bkz. Manol Pandevski, *Makedonskoto osloboditelno delo vo XIX i XX vek* [19. ve 20. yüzyılda Makedon Bağımsızlık hareketi], cilt 3: *Vnatrepnata Makedonska Revolucionerna Organizatsiya i Neovrhovizmot (1904-1908)* [İç Makedon İhtilal Örgütü ve Yeni Vrhovistlik (194-1908)], Üsküb 1987.

⁸ Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin adı ihtilalden sonra tekrar İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne dönüştürülecektir.

⁹ Yine Paris'te örgütlenmiş olan Prens Sabahaddin'in yönetimindeki *Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti* Rumeli'de gelişmeye başlayan Jön Türk hareketi üzerinde etkili olamadı. Jön Türk hareketinin 1908'e kadar gelişimi için bkz. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, Ankara 1964; M. Şükrü Hanioglu, *The Young Turks in Opposition*, New York,

Jön Türkler'in Makedonya'daki Propagandaları ve Balkan Tarihçiliğinde Jön Türk İmajı

Selânik'teki komite *Terakki ve İttihad Cemiyeti* ile birleşmeden sonra bu cemiyetin Osmanlı içindeki genel merkezi (*dahili merkez-i umumi*) haline geldi. Paris'te bulunan dış genel merkez (*harici merkez-i umumi*) ile uyum içinde Makedonya'daki ihtilalci komitelerle bağlantı kurmaya başladı ve bu komiteleri kendi hareketine kazandırmaya çalıştı.¹⁰ Terakki ve İttihad Cemiyeti bu görüşmelerde, bir yandan Osmanlı devleti'nin içinde bulunduğu durumun Sultan Abdülhamid'in kötü yönetiminden kaynaklandığını, anayasal bir düzenin kurulması ve devletin parlamenter bir sistemle yönetilmeye başlanmasıyla bu sorunların çözüleceğini iddia ediyordu. Öte yandan, komitelerin izlediği çete savaşlarıyla birbirini yok etme yolunun sonuçta Makedonya'nın Balkan ülkeleri ve emperyalist büyük güçler tarafından paylaşılmasına yol açacağını ve bunun da kendilerine hiçbir yarar sağlamayacağını iddia ederek Makedonya Meselesi için en iyi çözümün Osmanlı bayrağı altında eşit hak ve yükümlülüklerle anayasal bir sistemde yaşamak olduğunu ve bunun için de Jön Türklerle beraber çalışmak gerektiğini öne sürüyordu.¹¹

Jön Türklerin bu çabaları 1908 ihtilaline kadar, ihtilal esnasında ve ihtilalden sonraki aylar boyunca devam etti. Bu pazarlıkların sonuçlarına geçmeden önce burada Balkan tarihçiliğinde öne sürülen ve genel doğru olarak da kabul görmüş tezlere değinmek gerekiyor. Gerek Yunan, gerek Bulgar ve gerekse Yugoslav tarihçiliğinde şöyle bir açıklama ile karşılaşırız: *Jön Türkler 1908 ihtilalinde Makedonya'da yüzyıllarca Osmanlı boyunduruğu altında yaşamış ve ezilmiş hristiyan halklara eşitlik ve milli haklar vaadetti. Hristiyanlar Jön Türklerin bu vaadlerine kanarak*

Oxford 1995; aynı yazar, *Preparation for a Revolution, Young Turks, 1902-1908*, Oxford 2001; E. E. Ramsaur, *The Young Turks. Prelude to the Revolution of 1908*, Princeton, New Jersey 1957; Y. A. Petrosjan, *Mladoturetskoe dvijenie (vstoraya polovina XIX - načalo XX vv.)* [Jöntürk hareketi (19. yüzyılın ikinci yarısı - 20. yüzyılın başları)], Moskova 1971; aynı eserin Türkçesi, *Sovyet gözüyle Jöntürkler*, çeviren M. Beyhan ve A. Hacıhasanoğlu, Ankara 1974; Yusuf Hamza, *Mladoturската revolutsiya vo osmanskata imperiya / Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Mevritsiye'nin ilânı*, Üsküb 1995.

¹⁰ Mithat Şükrü Bleda, *İmparatorluğun çöküşü*, İstanbul 1979, s. 24. Ayrıca bkz. Paris ve Selânik merkezlerinin yazışmaları, Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt I, Bölüm I, (1. baskı 1940), üçüncü baskı, Ankara 1983.

¹¹ Jön Türklerin değişik etnik grupları ve ihtilal komitelerini hareketlerine katılmaya davet ederken kullandıkları ifadeler için örnek olarak bkz. Tunah Hilmi: *Makedonya. Mazisi, hali, istikbali*, (1. baskı Cenevre 1898), 2. baskı, Kahire 1326 (1910).

ihtilale destek oldular. Fakat ihtilalden kısa bir süre sonra Jön Türklerin aslında Türk milliyetçisi olduğu görüldü. Hristiyan halkı daha fazla ezmekle kalmadılar bunun ötesinde imparatorlukta yaşayan bütün halkları zorla Türkleştirmeye çalıştılar. 1912'ye gelindiğinde Balkan ülkelerine Makedonya'da yaşayan soydaşlarını korumak için birleşip Osmanlı devletine savaş ilan etmekten başka çare kalmamıştı.¹² Yani Makedonya Meselesi'ni çözmeye denemesinin başarısızlıkla sonuçlanmasında suçun Jön Türkler'de olduğu belirtiliyor.

Aşağıda bir yandan yapılan pazarlıkların gidişatını açıklarken diğer yandan Batı Avrupa ve Sovyet tarihçiliğinde de yaygın olan bu tezin tutarsız gördüğüm noktalarını ortaya koymaya çalışacağım.¹³

Jön Türk İhtilaline Tepkiler ve Pazarlıklar

Yukarıda özetlenen tezin aksine Jön Türkler Makedonya'da teşkilatsız ve dağınık bir şekilde yaşayan savunmasız reaya ile karşı karşıya değildi. Makedonyalı hristiyan halk girişte de işaret edildiği gibi belli politik amaçları güden ve kısmen doğrudan Balkan devletlerinin inisiyatifleriyle kurulmuş ve onlar tarafından yönetilen komitelerin ve yine benzeri bağlantıları bulunan kilise teşkilatlarının etkisi ve belli bir dereceye kadar da kontrolü altında idi.¹⁴

İlk olarak Yunan tarafını ele alalım: 1900 senesinde Germanos Karavangelis adlı bir papaz tarafından organize edilmeye başlanan Makedonya'daki silahlı Rum hareketi 1904'ten itibaren doğrudan Yunan hükümeti tarafından örgütlenmeye ve yürütülmeye başlamıştı. Selanik Yunan baş konsolosu Lambros Koromilas silahlı Rum hareketini idare ederken Yunan

¹² Jön Türk ihtilali ve Makedonya Meselesi'nin Yunan ders kitaplarındaki anlatımı için örnek olarak bkz. V. Skoulatou, N. Dimarkopoulou, S. Kondi, *Istoria neóteri kai sýnhroni* [Yeni ve yakın çağ tarihi. Lise 3. sınıf tarih ders kitabı], Atina 1995, s. 34. Bulgar ders kitapları için bkz. V. Gyuzelev, K. Kotsev, M. Lalkov, L. Ognyanov, M. Radeva, *Istoriya. 11. Klas na sou* [Tarih. Orta öğretim okulu 11. sınıf], Sofya 1996, s. 329. Aynı imajın tarih eserlerine yansımaları için bkz. *Istoria tou Ellinikou Ethnismou* [Yunan ulusunun tarihi], Bd. 14, Atina 1980, s. 225-227.

¹³ Sovyet ve Batı Avrupa tarihçiliğine örnek olarak bkz. I. G. Senkevich, "Mladoturetskaya revolyutsiya 1908 g. i albanskoe natsionalnoe dvizhenie" [1908 senesinde Jön Türk ihtilali ve Arnavut milli hareketi], *Sovetskoe vostokovedenie*, Nr. 1 (1958), S. 31-41; E. Barker, *Macedonia. Its place in Balkan power politics*, London, New York 1950, S. 17. Türk tarihçileri arasında da bu tezi kısmen onaylar mahiyetteki görüşlere sıkça rastlanmaktadır. Örneğin bkz. M. Şükrü Hanioglu'nun İttihad ve Terakki hükümetinin politik ideolojisiyle ilgili iddiası: "Despite the CUP's implementation of a variety of policies and its attempts at reconciling other political ideologies with Turkishness this latter tenet always remained dominant in the CUP system", *Preparation for a Revolution, Young Turks, 1902-1908*, s. 317.

¹⁴ Makedonya'daki örgütlenmeler için bkz. F. Adanir, *age*; D. Dakin, *age*.

hükümetince sözde konsolosluk görevlisi olarak gönderilen subaylar da Rum Makedonya Komitesi'nin örgütlenmesine öncülük ederek çeteler (*antartes* birlikleri) kuruyorlardı. Bunun sonucunda Makedonya'daki silahlı Rum hareketi önemli başarılar elde etmeye ve bölgede patrikhanenin ve Yunanistan'ın etkisini genişletmeye başlamıştı.¹⁵ Öncelikle Makedonya'daki Bulgar etkisini kırmayı hedef alan bu hareket o zamana kadar Ekzarlık taraftarı örgütlerin "eşkıyalık" faaliyetlerinden bıkmış müslümanlar ve Osmanlı devlet memurlarından da destek alıyordu.¹⁶ Hatta 1906'da Selanik'te kurulacak Jön Türk örgütü *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*'nin kurucularından Rahmi Bey bir Yunan subayının anılarına göre çiftliğini Yunanistan'dan gelen subayların hizmetine sunmuş ve bu subaylar orada çeteler kurmuşlardı.¹⁷ 1906'da Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Makedonya'daki komitelerle bağlantı halindeydi, fakat cemiyetin genel sekreteri Midhat Şükrü Bey (Bleda)'nin anılarına göre en yakın ilişkiler Rum Makedonya Komitesi ile kurulmuştu.¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nda idama mahkum edilmiş olup Paris'te Ahmed Rıza Bey'le birlikte Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin önderliğini yapan Dr. Nazım 1907'de Paris'ten önce Yunanistan'a gelmiş, ardından Rum Makedonya Komitesi'nin yardımıyla Selnik'e ulaşabilmişti. Bu şekilde Dr. Nazım Paris'teki Terakki ve İttihad Cemiyeti'ni Selanik'te bulunan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleştirebilmişti.¹⁹

Fakat Rumlarla oluşan bu işbirliği ortak bir siyasal ideolojiye bağlılıktan kaynaklanan bir birliktelik değil, ortak düşmana karşı oluşmuş geçici bir ittifaktı. Nitekim 1907 sonlarına doğru Jön Türk hareketinin Makedonya'da güçlenerek Osmanlı devletinde rejimi değiştirip yönetimi ele geçirme iddiasını açıkça ifade etmeye başlaması üzerine Rum komitesinin Jön Türklerle karşı tavrı değişti. 1907 sonunda düzenlenen 2. Jön Türk kongresine (*Congrès des Partis d'opposition de l'Empire Ottoman*) Rumlar temsilci

¹⁵ Alexandros D. Zannas, *O Makedonikós Agón, Anamniseis* [Makedonya Mücadelesi, Anılar], Selanik 1960, s. 20; Douglas Dakin, *age*, s. 173-183, 198-204; Ayrıca bkz. R. Poplazarov, *Grçkata politika sprema Makedoniya vo vtorata polovina na XIX i početokot na XX vek* [19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında Makedonya'yla ilgili Yunan politikası], Üsküb 1973, s. 69'dan itibaren.

¹⁶ D. Dakin, *age*, s. 204-209. Ayrıca bkz. Rahmi Bey'in Osmanlı meclis-i mebusanında Ocak 1909'daki konuşması, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, cilt 1 (4 Aralık 1908 - 9 Şubat 1909), (latin harflerine çevrilmiş baskı), Ankara 1982, s. 389-392.

¹⁷ Konstantinos Ioannou Mazarakis-Ainian, *O Makedonikós Agón, Anamniseis*, [Makedonya Mücadelesi, Anılar], Selanik 1963, s. 19.

¹⁸ Mithat Şükrü Bleda, *İmparatorluğun çöküşü*, İstanbul 1979, s. 24.

¹⁹ Mithat Şükrü Bleda, *age*, s. 24.

göndermedi.²⁰ Selanik'teki Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin başı Talat bey (Paşa) Rumların Jön Türklere karşı bu dönemdeki tavrını anılarında şöyle anlatıyor: "O sırada Selanik'te samimi Yunanlı dostlarımdan biri olan Avukat Marko Theodorides Efendi'ye, kendisinin ve vatansever dostlarının o zamanki ihtilâl birliğine [Terakki ve İttihad Cemiyeti] girmelerini teklif ettiğim zaman, bana açık bir dille, şimdiki hükümetin Türkiye'yi bir çöküşe doğru götürdüğünün kesin olduğunu, meşruti bir hükümetin ise Türkiye'yi yükselteceğini ve Türkler'in Rumeli'deki egemenliklerini pekiştireceğini; bu sebeple de bu harekete yardım edecek bir tek Yunanlı bulunamayacağını ve hattâ Yunanlılara böyle bir niyetten söz edildiğinde bu girişimi başarısızlığa hile uğratabileceklerini söyledi."²¹ Mart 1908'e gelindiğinde İngiltere'nin Makedonya'daki Osmanlı askerinin sayısının azaltılması talebiyle endişelenen Terakki ve İttihad Cemiyeti Paris merkezi Selanik'teki dahili merkez-i umumiye gönderdiği bir yazıda cemiyete üye subaylara Makedonya'daki bütün çete faaliyetlerinin yok edilmesi gerektiğinin bildirilmesini ve cemiyetin Rumlara verdiği desteği kesmesini istiyordu.²²

Balkan tarihçiliğindeki iddiaların aksine Rum tarafı Jön Türk İhtilaline karşı olumsuz bir tavır sergiledi. Jön Türk ihtilali başladığında Yunan hükümeti konsolosluk yoluyla metropolitlere ve Rum komitesine talimatlar göndererek Jön Türk ihtilalinin başarıya ulaşmasının Helen milli menfaatlerine zarar getireceğini, bu yüzden de Jön Türklere yardım edilmemesini istiyordu.²³ Bunun üzerine Rum komitesi Jön Türk ihtilali esnasında köyleri basmak şeklinde faaliyetlerini sürdürdü. Bu da Jön Türklerin „Biz Makedonya'ya barış

²⁰ Paris'te bulunan Rum örgütü *Ligue Hellénique* kongreye davet edilmiş fakat bu daveti cevapsız bırakmıştı, bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt I, Bölüm I, (1. baskı 1940), üçüncü baskı, Ankara 1983, s. 389.

²¹ [Talat Paşa:] *Talat Paşa'nın Anıları*, yayınlayan Alpay Kabacalı, (1. baskı 1986), üçüncü baskı, İstanbul 1994, s. 19-20.

²² 16 Mart 1908 tarihli mektup: "Azay-ı Cemiyetten bulunan zabtana gerek Rum, gerek Bulgar, gerek Sırp eşkıyalarının faaliyetlerine meydan vermeyecek surette hareket ve mahv-ü (ifnalarna?) son derece gayret etmeleri hususu tahrirat-ı umumiye ile cümlesine tekiiden bildirmek; (zira Avrupa rical-i siyasiyyunu tek mil nutuklarında eşkıyanın icray-ı şakavetini hükümetin men'e muktedir olamaması [...] bunca müdahale vesile olduğunu ima ediyorlar. Bu sebeple erkân-ı Cemiyetin Rumları himaye hususu ba'dema icra edilmemesi buhran-ı müdhiş-i hazırın icabatındandır. Eşkıyanın mahv-ü tenkiline çalışmak vatanı kurtarmaya çalışmak demektir. Bu hususta gerek doğrudan doğruya gerek bilvasıta sonderece ibraz-ı faaliyet buyrulması Heyet-i Hariciyenin başlıca ihtar ve istirhamatındandır [...]", Yusuf Hikmet Bayur, *age*, s. 414-417.

²³ Mpaltatzis'den Osmanlı İmparatorluğu'ndaki konsoloslara talimatname, Nr. 3006, 27 Haziran 1908, A. J. Panayotopoulos, "Early Relations between the Greeks and the Young Turks", *Balkan Studies*, 21 (Selanik 1980), s. 87-95, s. 93; K. A. Vakalopoulos, *age*, s. 195.

ve kardeşlik getiriyoruz" tezini çürütecek bir tavır olduğundan Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin sert tepkisine yol açtı. Hem Rum cemaatine ve komitesine hem de Yunan konsolosluğuna yazılar göndererek Terakki ve İttihad Cemiyeti Rum tarafının silahlarını bırakarak ihtilale destek olmasını, bunu yapmayacaksa en azından tarafsız kalmasını talep ediyor, aksi takdirde akacak kandan Rum tarafının sorumlu olacağı tehditiyle sözümona „Hürriyet“in ilanından bir gün önce Rum komitesinin faaliyetlerini durdurmasını²⁴ ve bir gün sonraki (10/23 Temmuz²⁵) şenliklere Rum cemaatinin de katılmasını sağlıyordu.²⁶ İhtilalden sonraki pazarlıklarda Rumların neden Jön Türk ihtilaline karşı böyle bir tavır sergiledikleri ortaya çıkıyordu. Gerek Patrikhane, gerek Yunan hükümeti ve gerekse Rum Makedonya Komitesi Jön Türk ihtilali sonucunda gelecek meşruti rejimin inanç özgürlüğü vb. anayasal haklardan ötürü patrikhanenin imtiyazlarını ortadan kaldıracığından korkuyordu. Oysa patrikhanenin imtiyazları Rum tarafına Makedonya'daki mücadelede önemli bir avantaj sağlıyordu. Halen Makedonya'da değişik Slav dilleri, Arnavutça ve Ulahça (Aromunca) konuşan halkın önemli bir kısmı patrikhaneye tabi idi. Buna delil olarak Rum tarafının ihtilalin başarıyla sonuçlanmasının ardından İttihad ve Terakki Cemiyeti merkezine gönderdiği memorandum görülebilir. Bu memorandumda en önemli talep olarak Patrikhanenin tüm imtiyazlarının korunması ve genişletilmesini isteniyordu.²⁷ Jön Türklerin, bu talebi anayasal düzene uymayacağı ve diğer cemaatlerin haklarının kısıtlanması anlamına geleceği

²⁴ *Manastır'da Rum cema'ati reisi ruhanistyle Rum komitesine virilen muhtıra suretidir*, 9 Temmuz 1908, *Tsentralen Dirjaven Istoriçeski Arhiv* (Bulgaristan Merkez Devlet Tarih Arşivi, Sofya), Fond 331, Opis 1, a.e. (= arhivna edinitsa / Arşiv numarası) 234, yaprak 101. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin aynı gün Yunan konsolosuna gönderdiği Fransızca memorandum için bkz. *aynı yer*, Fond 331, Opis 1, a.e. 234, yaprak 102-102 arka.

²⁵ Osmanlı devletinde 15 Şubat/1 Mart 1917'ye kadar mali takvime esas teşkil eden Julian takvimi 1917'den itibaren kullanılan Gregoryen takviminden 13 gün daha geridir. Bu yüzden Makedonya'da "hürriyetin ilanı" Julian takvimine göre 10 Temmuz'da şimdiki takvime göre de 23 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Bu makalede ahutsa yapılan Osmanlıca ve Bulgarca orijinal belgelerin tarihleri Julian takvimine göredir. Metin içinde geçen Julian takvimine dayalı tarihler ya parantez içinde "eski stil" olarak belirtilmiş veya yazılarına Gregoryen takvimindeki karşılıkları yazılmıştır.

²⁶ Rumların da diğer cemaatlerle birlikte Hürriyet kutlamalarına katılmasıyla ilgili bkz. Kolağası Resneli Ahmed Niyazi Bey, *Hatırat-ı Niyazi yahud tarihçe-yi inkılab-ı kebir-i Osmaniden bir sahife*, İstanbul 1326 [1910]; İstanbul'daki Rumların kutlamalara katılmaları hakkında bkz. Athanasios Souliotis-Nikolaydis, *Orgánosis Konstantinoupóleos* [İstanbul örgütü], yayınlayan Th. Veremis ve K. Mpoura, *Atina* 1984, s. 60-66.

²⁷ Rum tarafının ihtilalden sonra (Ağustos 1908'te) Selanik'teki İttihad ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi'si'ne gönderdiği memorandum için bkz. Selanik Bulgar Tüccar Vekalethanesi'nin Bulgar Dışişleri Bakanı'na 768 numaralı ve 13 Ağustos 1908 tarihli raporuna ek, *Tsentralen Dirjaven Istoriçeski Arhiv* (Sofya), Fond 334, Opis 1, a.e. 293, yaprak 139-144.

gerekeşiyle reddetmesi üzerine Osmanlı devleti takip eden yıllarda büyük bir Rum – Jön Türk antagonizmine sahne oldu.²⁸

Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin Bulgar-Makedon tarafıyla yaptığı pazarlıklara gelince, Makedonya'daki en güçlü komite olan *İç Makedon İhtilal Örgütü (Vitreşna Makedonska Revolyutsionna Organizatsiya)* "solcular" ("levitsi") ve "sağcılar" ("desnitsi") olarak iki gruba ayrılmıştı. Sağcılar Makedonya'nın Bulgaristan'la birleşmesi politikasını takip ederken solcular ve özellikle Yane Sandanski'nin idaresindeki Siroz grubu Makedonya'nın otonomi elde ederek ileride kurulacak Balkan Federasyonuna diğer Balkan ülkeleriyle eşit haklarla katılması fikrini savunuyordu.²⁹ Paris'te ikinci Jön Türk kongresi düzenlendiğinde İç Makedon İhtilal Örgütü de davet edilmiş, fakat sağcılar „Jön Türklerle bizim ortak bir yanımız yok. Biz Osmanlı devletin yıkılmasını istiyoruz, Jön Türkler ise Osmanlı devletini yaşatmak ve güçlendirmek istiyor“ diye temsilci göndermeyip cevap bile göndermeye gerek görmediler.³⁰ Jön Türk ihtilali sağcılar için bir oldu-bitti oldu.³¹ İhtilal sonrasında yapılan pazarlıklarda İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden Makedonya'nın Bulgarların üstünlüğünde bir özerklik elde etmesini sağlayacak taleplerde bulundular.³² Ardından kurulan siyasi parti (Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Birliği) Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak

²⁸ Jön Türk ihtilali esnasında Rum hükümetinin izlediği aktif politika için ayrıca bkz. J. A. Panayotopoulos, *age*, s. 87-95. 1908-1912 arasındaki Rum - İttihad Terakki mücadelesi için bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, *Die Jungtürken und die Mazedonische Frage (1890-1918)*, Münih 2003.

²⁹ Balkan federasyonu fikri için bkz. M. Minoski, *Federativnata ideya vo makedonskata politička misla: 1887-1919* [Makedonya siyasal düşüncesinde federasyon fikri, 1887-1919], Üsküb 1985; Pavel Deliradev, "Razvitiето na federativnata ideya" [Federasyon fikrinin gelişmesi], *Makedonska Misl*, yıl 1, sayı 5-6 (1946), s. 203-208. Yane Sandanski için bkz. Mersiya Makdermot, *Za svoboda i svırşenstvo. Biografiya na Yane Sandanski* [Özgürlük ve Mükemmellik için. Yane Sandanski'nin biyografisi], İngilizce'den Bulgarca'ya çeviren Veselin İzmirliev, Sofiya 1987.

³⁰ İç Makedon İhtilal Örgütü'nün Jön Türk kongresine davetine karşı tavrı hakkında "Sağcılar"ın liderlerinden Hristo Matov anılarında önemli bilgiler vermektedir, *Hristo Matov za svojata revolyutsionna deynost. Lični belejki* [Hristo Matov kendi ihtilal hareketi hakkında. Şahsi notlar], (Sofya?) 1928, s. 53.

³¹ Hristo Siljanov, *age*, cilt 2, s. 565-566.

³² İç Makedon İhtilal Örgütü'nün "sağcılar" grubunun ihtilalden 12 gün sonra (23. Temmuz / 5. Ağustos 1908) İttihad ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi'si'ne verdiği memorandum için bkz. örgütün yayın organı *İlinden*, 5. Ağustos 1908, aynı belge için bkz. Tsoço Bilyarski, "Vitreşnata Makedono-odrinska revolyutsionna organizatsiya, Styuzit na bulgarskite konstitutsionni klubove i narodnata federativna partiya (bulgarska sektsiya) sled mladoturskata revolyutsiya" [Jön Türk ihtilalinden sonra İç Makedonya-Edirne İhtilal Örgütü, Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Birliği ve Federatif Halk Partisi (Bulgar şubesi)], *Izvestiya na Dirjavnite Arşivleri* [Devlet Arşivleri Bildirileri], Nr. 56 (Sofya 1988), s. 117-189, 130-131.

ihtilal esnasında Roma'da bulunan ve dışişleri bakanının izniyle Makedonya'ya gelen Toma Karayovov tarafından yönetiliyordu. Bu parti sürekli olarak Bulgar hükümetiyle ilişki ve işbirliği için idi ve Bulgar hükümeti tarafından finanse ediliyordu.³³ Elbetteki Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri o dönemde Makedonya'yı bir savaş yoluyla Bulgar topraklarına katmak isteyen Prens Ferdinand'ın politikasına aykırı bir politika izlemeyecekti.

Solculara ve Sandanski grubuna gelince bunlar 1908 ilkbaharında aldıkları bir kararla Jön Türklerle görüşüp pazarlık etmeye başlamışlardı.³⁴ İhtilale tepkileri çok olumlu olmuştu.³⁵ Sandanski ve yandaşları "Hürriyet" kutlamalarına en ön saflarda katılmış ve ihtilali destekleyen ateşli konuşmalar yapmışlardı. Aynı dönemde "solcular" Sandanski imzasıyla bir bildiri yayınlarak İmparatorluk'taki bütün halklara hitap ediyor ve Jön Türklerle destek olunmasını istiyor, Bulgarca konuşan halka hitap ederken de onları Bulgar hükümetinden gelebilecek ihtilal karşıtı kışkırtmalara karşı

³³ Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Birliği'nin başkanı Toma Karayovov'un Bulgar hükümetiyle ilişkileri: Roma'da diplomatik bir görevde bulunan Karayovov'un Bulgar dışişleri bakanı Paprikov'a Jön Türk ihtilalinden sonra Makedonya'da görev yapmak istemesine dair yazısı (Roma, 30 Temmuz 1908), Paprikov'un cevabı (Sofya, Nr. 818, 31 Temmuz 1908) ve Karayovov'un Paprikov'un yazısına cevabı (Roma, Nr. 268, 1 Ağustos 1908), bkz. *Tsentralen Dirjaven Istoričeski Arhiv (Sofya)*, Fond 1079, Opis 2, a.e. 23, yaprak 83, 83 arka, 84, 84 arka. Karayovov'un Bulgaristan Başbakanı Malinov'a para istemek için gönderdiği yazı, Sofya, 17 Şubat 1909, *aynu yer*, Fond 1079, Opis 2, a.e. 383, yaprak 1, 1 arka, 2, 2 arka. Karayovov'un Bulgar hükümetinden para aldığı onaylayan yazıları: Örneğin 22 Mart 1909 tarihli yazıyla Malinov'a 195 000 Leva aldığı onaylıyor, *aynu yer*, Fond 1932, Opis 1, a.e. 344, yaprak 3, 4. Makedonya'nın durumu hakkında Karayovov'un Bulgar hükümetine bir raporunun sureti, *aynu yer*, Fond 1079, Opis 2, a.e. 137, yaprak 1-10; 17 Temmuz 1910 tarihli bir raporu, Fond 1079, Opis 2, a.e. 130, yaprak 1-9. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Karayovov'un Prens Ferdinand'ı, "Bulgarların çarı" ünvanını alması üzerine tebrik etmesi ve bütün Bulgarların birleşmesinden söz ediş üzerine "Gizli kabine" başkanı Çapraşkov Karayovov'a bir mektup göndererek Ferdinand adına teşekkür ediyor ve burada Bulgar halkının birleşmesi idealinden söz ediyor, Sofya, 14 Kasım 1908, *aynu yer*, Fond 1079, Opis 2, a.e. 488, yaprak 5, 5 arka. Karayovov'un Ferdinand'ın sarayındaki bir kabüle davet edilişi, 31 Aralık 1908, *aynu yer*, Fond 1079, Opis 2, a.e. 2, yaprak 4. Bulgaristan'da hükümet değişmesinden sonra yeni hükümet Karayovov'a eski hükümetin hizmetinde olduğuna dair suçlamada bulunuyor, bunun üzerine Karayovov'un kendisini savunduğu tarih ve yer belirtilmeyen raporun nüshası, *aynu yer*, Fond 1079, Opis 2, a.e. 23, yaprak 85-96. Ayrıca bkz. Toma Karajovov, "Kak se szdadoha bulgarskite konstitutsionni klubove v turtsiya" [Türkiye'de Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri nasıl kuruldu], *Borbite v Makedoniya i Odrinsko 1878-1912, Spomeni* [Makedonya ve Edirne'de mücadeleler, 1878-1912, Anılar], yayınlayan K. Pandev, Z. Noneva, Sofya 1982, s. 724-729.

³⁴ Pavel Deliradev, *Yane Sandanski*, Sofya 1946, s. 25-26; İvan Harizanov, "İstoriya na Makedonskoto dvijenie - Yane Sandanski" [Makedonya hareketinin tarihi - Yane Sandanski], *Tsentralen Dirjaven Istoričeski Arhiv (Sofya)*, Fond 1508, Opis 1, a.e. 545, yaprak 11; Mersiya Makdermot, *age*, s. 273-291.

³⁵ Mersiya Makdermot, *age*, s. 296-302.

uyarıyordu.³⁶ Bununla birlikte ihtilalden sonra yapılan pazarlıklar gösterdi ki Sandanski grubu da her ne kadar anayasal sistem içinde Jön Türklerle işbirliğini kabul ediyorsa da kendi egemen olduğu bölgede haklarını genişletmek ve merkezi yönetimin etkisini azaltmak istiyordu. Taleplerin başında Makedonya'da adem-i merkezîyetçi bir yönetimin oluşturulması geliyordu.³⁷

Makedonya'da adem-i merkezîyetçi bir sistemin kurulmasını isteyen yalnızca Sandanski değildi. Makedonya Meselesi'ne dahil hemen her taraf Ulahlar ve Arnavutlar da dahil olmak üzere adem-i merkezîyetçi bir sistem kurulmasını talep ediyordu.³⁸

Hemen her grup İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin savunduğu Osmanlı milleti fikriyle bağdaşmayan etnik milliyetçilik fikrini ilgili devletler anlamında geliştirecek kültürel özerklikler istiyordu. İç Makedon İhtilal Örgütü'nün "sağcı" grubu bir yörede en çok konuşulan dilin resmi dil olarak kabul edilmesi ve okulların bu dilde eğitim vermesini, Türkçeninse yalnızca hükümetle ve resmi kurumlarla yazışmalarda kullanılan resmi dil olarak kalmasını talep ediyordu.³⁹ Rum tarafı patrikhaneyle bağlı okul sisteminin korunması ve desteklenmesini talep ediyordu.⁴⁰ Sandanski ve grubu ise "sağcılar" ve Rumların taleplerinin aksine okul eğitiminin kiliselerin elinden alınıp laikleştirilmesini talep ediyordu. Fakat bununla eğitimin merkezi idarenin eline alınması kastedilmiyordu. Sandanski ve grubu okulların her yörenin kendi dilinde eğitim vermesini ve bunların yönetiminin yörenin sivil

³⁶ Bildirinin 18 Temmuz 1908 (eski stil) tarihli orijinali için bkz. *Manifest kam vsiçkite narodnosti vr imperiyata* [İmparatorluktaiki bütün halklara bildirge], *Tsentralen Dirjaven İstoriçeski Arhiv (Sofya)*, Fond 771, Opus 2, a.e. 17.

³⁷ Sandanski grubunun 31 Temmuz 1908 tarihli programı için bkz. Bulgar Tüccar Vekâli'nin dışişleri bakanına gönderdiği rapora ek, Nr. 713, 31 Temmuz 1908, *Tsentralen Dirjaven İstoriçeski Arhiv (Sofya)*, Fond 334, Opus 1, a.e. 293, yaprak 78, 79-88. Ayrıca bkz. "Programme de l'Organisation Révolutionnaire Macédo-Adriopolitaine. Projet élaboré par les départements révolutionnaires de Stroumitza, Salonique et Sérès" *Konstitusionna zarya (Fecr-i meşrutiyet)*, Nr. 1 (tarihsiz, 1908 Ağustos ortaları - eski stil).

³⁸ Ulahların talepleri için bkz. "Desiderat" (bulgarca nüshası), Bulgar Tüccar vekâli'nin dışişleri bakanına raporuna ek, Nr. 764, 12 Ağustos 1908, *Tsentralen Dirjaven İstoriçeski Arhiv (Sofya)*, Fond 334, Opus 1, a.e. 293, yaprak 135, 135 arka, 136, 136 arka ve Fond 331, Opus 1, a.e. 233, yaprak 198, 108 arka, 109, 109 arka. Arnavut milliyetçilerinin talepleri için bkz. "İntervyu sı Derviş Hima" [Derviş Hima ile röportaj], *Konstitusionna zarya (Fecr-i meşrutiyet)*, Nr. 23, 15 Kasım 1908, s. 2-3.

³⁹ "Sağcılar"ın ihtilalden 12 gün sonra (23. Temmuz / 5. Ağustos 1908) İttihad ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumiyesi'ne verdiği memorandum, Tsoço Bilyarski, *age*, s. 130-131.

⁴⁰ Rum tarafının memorandumunu için bkz. Selanik Bulgar Tüccar Vekaletanesi'nin Bulgar Dışişleri Bakanı'na 768 numaralı ve 13 Ağustos 1908 tarihli raporuna ek, *Tsentralen Dirjaven İstoriçeski Arhiv (Sofya)*, Fond 334, Opus 1, a.e. 293, yaprak 139-144.

temsilcilerine verilmesini talep ediyordu.⁴¹ İhtilalin sonuna kadar Jön Türklerden uzak durup ihtilalin ardından Sırp hükümetinin talimatıyla "Hürriyet" şenliklerine katılan Sırp tarafı ise İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden Sırpların ayrı bir dini cemaat (millet) olarak kabul edilmesini ve bunun getireceği imtiyazları (okul, kilise) talep ediyordu.⁴² Romanya'dan destek alan Ulahlar Sandanski grubu gibi Jön Türk ihtilaline olumlu tepki göstermişlerdi. Fakat onlar da Rum patrikhanesinden ayrılarak milli bir Ulah kilisesi kurulmasına izin verilmesini ve bu kiliseye diğer kiliselere tanınan ayrıcalıkların verilmesini talep ediyordu.⁴³ Arnavut milliyetçileri ortodoks Arnavutların ayrı bir dini cemaat (millet) kurmasını talep ederken öte yandan Arnavut dilinde devlet okullarının açılmasında da ısrar ediyordu.⁴⁴

Özetlemek gerekirse Makedonya'da mücadele eden hemen her taraf Jön Türk ihtilalini takip eden pazarlıklarda - *Makedonya'da ortak yaşamın yolunu nasıl buluruz?* sorusu yerine - *Bu fırsattan kendi milli ve politik amaçlarım için neler koparabilirim?* sorusuyla hareket ediyordu.

Katı bir merkezîyetçilik taraftarı olan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kendine sorduğu soru ise - *Makedonya'da Osmanlı egemenliğini nasıl güçlendirebilirim?* idi. Cemiyet'in 5 Ağustos 1908'de (eski stil) Makedonya'daki farklı gruplara "uzlaşma programı" olarak hazırlayıp gönderdiği programda adem-i merkezîyetten kesinlikle söz edilmiyor, Türkçenin resmi dil olduğu, ilk okulda yöresel dilin öğrenimi mümkün olmakla birlikte orta okul ve liselerde eğitimin Türkçe yapılacağı vurgulanıyordu.⁴⁵

⁴¹ Krş. Sandanski grubunun yukarıda alıntısı yapılan 31 Temmuz 1908 tarihli programı. Sandanski ve grubu "sağcılar"la silahlı çatışma ve rekabet halindeydi. Bu çatışmada Bulgar ekzarhlığı Bulgar milliyetçileri olan "sağcıları" destekliyordu. Okulların kiliselerin elinden alınması ve yerel sivilere verilmesi demek Ekzarhhanenin kontrolündeki okulların kısmen alınıp Sandanski ve grubuna verilmesi anlamına gelecekti.

⁴² Manol Pandevski, *age*, cilt 4, s. 287-288.

⁴³ Krş. Ulahların yukarıda alıntı yapılan "Desiderat".

⁴⁴ "İntervyu sı Derviş Hima" [Derviş Hima ile röportaj], *Konstitusionna zarya (Fecr-i meşrutiyet)*, Nr. 23, 15 Kasım 1908, s. 2-3.

⁴⁵ İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin uzlaşma programı olarak düzenleyerek Makedonya'daki farklı gruplara gönderdiği programın Bulgarca bir nüshası için bkz. Selanik Bulgar Tüccar Vekaleti'nden dışişleri bakanı Paprikov'a, Nr. 733, 6 Ağustos 1908, *Tsentralen Dirjaven İstoriçeski Arhiv (Sofya)*, Fond 331, Opus 1, a.e. 233, yaprak 89, 89 arka, 90, 90 arka, 91, 91 arka.

Değerlendirme

Jön Türklerin Balkan uluslarıyla 1908'e kadarki ilişkileri ve bu ilişkilerin söz konusu edilen tarihçiliklerdeki değerlendirilişi hakkında şu sonuçlar çıkarılabilir: Balkan tarihçiliğindeki iddiaların aksine Jön Türk hareketi ve 1908 ihtilali Makedonya'da faaliyet gösteren komiteler ("*solcular*" özellikle Sandanski grubu, Ulah komitesi ve Selanik'teki Yahudiler haricinde), kilise teşkilatları ve Balkan ülkeleri Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan tarafından olumlu karşılanmadı. Jön Türklerin getireceği meşrutiyet rejiminin Makedonya'da ulaşılan hakları ortadan kaldıracığı ve/veya kiliselerin imtiyazlarının zarar göreceği korkusuyla bu gruplar Jön Türklere karşı aleyhtar bir tavır sergiledi. "*Hürriyet*"in ilanı kutlamalarında bütün tarafların yer alması (ki bunlara ihtilale aktif olarak karşı çıkan Yunan konsolosları da dahildi) ihtilali başarıyla gerçekleştirip yönetimi ele geçiren İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni karşılarına almaktan çekinmeleri ve yeni kurulacak düzende rakiplerinin karşısında avantajsız bir duruma düşmek istememelerindendi.

1906'da Makedonya'da Jön Türk hareketinin teşkilatlanmaya başlamasından Osmanlı mebusan meclisinin açıldığı 1908 sonuna değin Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin (ihtilalden sonra tekrar *İttihad ve Terakki Cemiyeti*) Makedonya'daki farklı gruplarla (özellikle Makedonya komiteleri vb. politik örgütlerle) yaptığı pazarlıklara gelince, bu pazarlıklar kesinlikle Makedonya'daki tarafların ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Meselesi'ne ortak bir çözüm yolu bulmasını sağlayamamıştı. Pazarlıkların gidişatı daha İttihad ve Terakki hükümeti başlamadan önce Jön Türklerin Makedonya Meselesi'ni çözme denemesinin başarısız olacağına işaret ediyordu. Çünkü bir çözüme ulaşmak için taraflar arasında gerekli uzlaşma sağlanamamıştı. Öte yandan Balkan devletlerinin Makedonya'yı ele geçirme siyasetleri önceden olduğu gibi devam ediyordu. Makedonya'da rekabet eden milli gruplar ve Balkan ülkeleri için değişen temel şey şuydu: İhtilal öncesindeki metotlarla (özellikle çete hareketi) Makedonya'daki mücadele en azından belli bir süre için devam ettirilemezdi ve yeni şartların gerektirdiği mücadele metotları izlenmeye başlanmalıydı (Örneğin Osmanlı meclis-i mebusanında kendi tarafının menfaatlerine uygun sonuçlar elde etmek vs.). İttihadcıların Makedonya'daki politik gruplarla ihtilalin akabinde yürüttükleri pazarlıklar umulan sonuçları vermeyince pazarlıklardan vazgeçilmiş, artık Makedonya Meselesi farklı milletlerin temsilcilerinin bulunacağı Osmanlı meclis-i mebusanına havale edilmişti.

Makedonya'da Jön Türk idaresi bu şartlar altında başladı. Bundan sonraki 4 yıl boyunca (1912 I. Balkan savaşına kadar) İttihad ve Terakki hükümeti Makedonya Meselesi'ni çözmeyi deneyecekti.⁴⁶ Bu denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasında elbetteki İttihadcılar iktidar partisi olarak sorumluluk taşımaktadır, fakat bu sonuçtan Makedonya'da bulunan komiteler, kilise teşkilatları ve Balkan devletleri de en azından aynı derecede sorumlu tutulabilir. Çünkü bu makalede ortaya konulduğu üzere Jön Türk hareketinin en popüler olduğu ihtilal esnasında bile Makedonya'da etkin komiteler, kilise teşkilatları ve bunların çoğunun bağlı olduğu Balkan devletleri Makedonya'yla ilgili milliyetçi politikalarından ve hedeflerinden vazgeçmediler ve Osmanlı devleti gibi çok uluslu bir devlet yapısı içinde ortak bir yaşam fikrine gerçek anlamda yanaşmak istemediler. Bu şartlar altında İttihadcıların uygulamak istediği merkezileştirme (Makedonya'da merkezi kontrolü sağlama) siyaseti de ateşe körükle gitmek gibi bir adım oldu.

⁴⁶ İttihad ve Terakki hükümeti ve Makedonya politikası için bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, *age*.

SUMMARY

Unionists and the Macedonian Revolutionary Committees:

Relations, negotiations up to the beginning of the rule of the Committee of Union and Progress and their results

In Balkan historiography (Greek, Bulgarian, Serbian etc.), it is usually claimed that *the Christian subjects in Macedonia as well as the Balkan governments enthusiastically greeted the Young Turk Revolution of 1908. Expectations for reforms within the Ottoman Empire increased. But very soon the Christian subjects and the Balkan governments realized that the Young Turks were pure Turkish nationalists pursuing a policy of Turkification of the different ethnic groups living in the European territories of the Empire. Instead of granting the liberal rights promised, the central government continued to persecute the Christian population. This policy understandably provoked the resistance of the Balkan states and ultimately led to the First Balkan War.*

A careful examination of the original Ottoman, Bulgarian, Greek etc. sources, however, refutes this standard interpretation in Balkan historiography. With exception of the left wing of the Inner Macedonian Revolutionary Organization and the Aromunian (Vlach) Committee, the attitude of the Greek, Bulgarian, Serbian etc. Revolutionary Organizations, the Christian orthodox churches and the Balkan governments towards the revolution of 1908 was in reality very negative. Because of such constitutional principles as equal rights for all citizens, religious freedom etc., they feared that the Greek patriarchate and the Bulgarian exarchate would lose their former privileges and influence. The final result of the negotiations between the Committee of Union and Progress and the Bulgarian, Inner Macedonian, Greek, Serbian, Albanian, Aromunian etc. parties before the elections in October / November 1908 was that a common political basis for the solution of the Macedonian Question could not be created. All Macedonian parties demanded new cultural and administrative rights and privileges for their national movement as well as

the decentralization of the administration in Macedonia. In contrast to these demands, the centralistic Unionists, who aimed at unifying all ethnic groups within the Ottoman Empire, wanted to strengthen the Ottoman role in Macedonia. These diametrically opposed political goals resulted in an insurmountable gap between the Unionists and the national groups in Macedonia. Under these conditions the Young Turk government in Macedonia assumed power.